

Türkiye'de Merkez Sağ ve Muhafazakârlık*

Tanel Demirel**

Ben bu yazımda DP, AP, ve ANAP örneklerinden yola çıkarak, Türk merkez sağının ne ölçüde ve hangi anlamda muhafazakâr olarak nitelendirilebileceğini tartışmak istiyorum.¹

** Yrd.Doç.Dr., Çankaya Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslar arası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Muhafazakârlığın ne olduğu konusunda iki farklı yaklaşımın varlığından söz edilebilir. Bunlardan birincisi muhafazakârlığı, Fransız devriminden sonra ortaya çıkmış, temel doğrultusu yeni rejimin getirdiği ve genellikle “modernlik” olarak algılanan değer ve kurumlar manzumesine karşıtlık olan bir ideoloji olarak görür. Bu tanımlamada muhafazakârlık, eski rejimi ve eski rejimle özdeşleşen, krallık, kilise ve aristokrasiyi, diğer bir deyişle feodal dönemin hiyerarşik yapılanmasını savunan, bireyciliğe karşı olduğu gibi, aklı küçümseyen, sanayi toplumunun bazı özelliklerine karşı çıkan hareketlere verilen genel isim olarak kullanılmıştır. İkinci bir yaklaşım muhafazakârlığı, katı doktriner içeriğe sahip bir ideoloji olmaktan çok esas eğilimi varolan kurum ve ilişkiler ağını korumak olan bir dünyayı algılama ve davranış biçimi (disposition) olarak algılar. Muhafazakârlık, insanın mükemmel olamayacağı fikrinden esinlenir ve dünyaya akıl yoluyla hükmedebileceği görüşünü sorgular. İdeal toplum tasavvuru herkesin kendi yerinin farkında olduğu hiyerarşik bir toplumdur. Değişimi, ancak kaçınılmaz olduğu zaman ve genellikle değişime gidilmezse daha kötü olacağına inandığı için ehven-i şer olarak görür. Muhafazakâr düşünüş eskiye dönüş özelemlerinin de en az diğerleri kadar sosyal mühendislik koktuğuna inanır. Bu nedenle gerici veya restorasyonist değildir. Yüzyılların birikimi ve sağduyusunu içerdiğine inandığı geleneklere değer verir, denenmiş olanı denenmemişe tercih eder. Muhafazakâr için özel mülkiyet sadece parasal değeri olan meta değil, aidiyet, bağlılık ve korunma gibi insanın duygusal/psikolojik duygularına da

Eğer muhafazakârlık varolan toplumsal ilişkiler ağını korumak, tedrici değişimden yana olmak, modernliği reddetmemekle birlikte ona eleştirel yaklaşmak, soyut ilkelere dayalı siyaset yapma tarzına karşı olmak anlamında tanımlanırsa, muhafazakârlığın Türk merkez sağının ayırddedici özelliği olduğunu söylemek doğru olmaz. Merkez sağ, Cumhuriyet rejimine, onun getirdiği kurum, kural, ilke ve hayat tarzına temelden karşı olanların hareketi olmamıştır. Eski rejime dönüşü, Hilâfet ve Saltanatın geri getirilmesini amaçlamamıştır. Merkez sağ, millî-devlet, ve muasır medeniyete ulaşma gibi iki temel Cumhuriyet idealini benimsemiştir. Cumhuriyetçi projeye mündemiç olduğu iddia edilen halkın yönetime katılması idealinin de pratiğe dökülmesinde öncülük rolünü ele almıştır.

Daha da önemlisi, merkez sağ Türkiye’de hem toplumsal hem de siyasal yapıyı hızlı bir

hitap eden bir kurumdur. Keza, muhafazakâr için otoritenin varlığı doğal bir gerekliliktir. Otorite liberallerin ileri sürdüğü gibi, sosyal sözleşmeden kaynaklanmaz; toplumun doğasında mündemiçtir, onu mümkün kılar. Her türlü otoriteye –baba, öğretmen, din adamı, devlet- saygı gösterilmesi toplumun toplum olarak varlığını devam ettirebilmesi için gereklidir. Muhafazakâr felsefe kanun önünde eşitlik fikrini kabul ederse de, sosyo-ekonomik eşitlik fikrine karşıdır. İnsanın doğuştan eşit olmadığına/yaratılmadığına inanır.

biçimde dönüştürmeyi amaçlayan bir hareket olma hüviyetini her zaman muhafaza etmiştir. Bu yönüyle merkez sağ, statükodan duyulan rahatsızlığı dile getiren bir muhalefet ve protesto hareketi olma özelliğini bünyesinde barındırmıştır. Türkiye’de eski rejim savunucularının dikkate değer bir güce sahip olmamaları, özellikle de aristokrasi diyebileceğimiz bir sınıfın güdüklüğü merkezî/hiyerarşik dinî örgütlenmelerin varolmayışı merkez sağın böyle bir çizgi takip edebilmesini mümkün kılan nedenlerin başında gelir.

Merkez sağ, kendisinde, milleti (ve devleti) millete rağmen yönetme hakkını gören bir elit grubunun bu iddiasına karşı çıkarak, genel oyun üstünlüğünü hâkim kılmaya gayret göstermiştir. Sağ için siyasî statüko, millete yabancılaşmış, devlet nimetlerinden faydalanan, çoğunluğu küçümseyen bir azınlık grubun hâkimiyeti olarak resmedilmiştir. İktidar konfigürasyonu içinde yer bulmakta sıradan insanların siyasal katılma haklarını savunmak merkez sağın kendine biçtiği en önemli misyon görüntüsündedir. Yanlış anlaşılmasın, bu noktada merkez sağın bütün toplumsal kesimler için “özgürlükçü” bir tutum aldığından söz etmiyorum. Savunulan sadece seçimlere katılma hakkıdır. Ayrıca, sağ partilerin, dışlanan, sıradan insanı temsil etme niteliklerini 1973 sonrasında CHP, MSP ve MHP’ye, 1990 sonrasında ise başta RP olmak üzere diğer partilere kaptırdıklarını gözardı etmiyorum. Ancak, bütün bunlar gözönüne alındığında dahi, merkez sağın, CHP ve onun müttefiklerinin hâkimiyeti olarak resmedilen statükoya meydan okuyucu, onu dönüştürmeye yönelik tavrı aşikârdır.

Merkez sağ, aynı zamanda, tarımsal faaliyete dayalı toplumsal yapının da dönüştürülmesini arzulamıştır. Kalkınmayı, ekonomik gelişmeyi, köylü toplumundan sanayi ve sanayi sonrası toplumuna geçişi gerçekleştirmek merkez sağın varlık sebeplerinden biri

olarak görülmüştür. Köylülüğe dayalı sosyo-ekonomik yapıyı olduğu gibi korumak, muhafaza etmek, yoksulluk ve sefaleti devam ettirmek demektir. Bir çok Avrupa ülkesinin tersine, sadece ayrıcalıklı sınıfların temsili Türk sağının göze çarpan özelliklerden biridir. Sağ, sahip olduklarını korumak isteyenlerden çok yoksul ve/veya orta halli olan ve bir an evvel zenginleşmek isteyen kesimlerin siyasî çizgisi olmuştur. Bu kesim de haliyle, değişim ve dönüşüm, hareket özlemi içindedir. Merkez sağ kapitalist sistemin sosyo-ekonomik eşitsizliklerini kaçınılmaz olarak kabul etmekle birlikte, herkesin daha zengin olduğu, herkes için minimum hayat düzeyinin sağlandığı bir toplumsal düzen arayışı içinde olmuştur. Yollar, limanlar, barajlar, havaalanları yapmak, fabrikalar açmak, iletişim altyapısını geliştirmek sağın siyaset anlayışına damgasını vurmuştur. Bu ideal, DP’de “Nurlu Ufuklar,” AP’de “Büyük Türkiye,” ANAP’ta ise, “Çağ Atlamak” sloganlarıyla ifade edilmiştir.

Muhafazakârlığın ayırddedici renklerinden olan, sanayileşme mitosunun ve/veya teknolojinin sorgulanması gündemde değildir. Sağ siyaset çizgisi, teknoloji ve sanayileşme savunusuyla, tam bir modernist hareket olmuş ve bu alanlardaki yenilikçiliğin öncülüğünü ele almıştır. Ekonomik kalkınma ve millî iradeyi hâkim kılma şeklinde özetlenebilecek iki ideale sahip olan merkez sağ, bu nedenle, iktidar için iktidarı amaçlayan, hem ekonomik hem de siyasî statükonun asgarî değişikliklerle devamından yana olan bir hareket hüviyetinde olmamıştır. Bu iki tutuma paralel olarak, hızlı toplumsal değişime karşı muhafazakâr düşüncesinin geliştirdiği tezler ve rasyonalist “siyaset eleştiriler”i yankı bulmamıştır.

Peki sağın “muhafazakârlığı” nerededir? Türk sağında muhafazakârlık ne anlama gelmektedir? Ülkemizde, Batıyı yakalamak, muasır medeniyete ulaşmak için, Batının tekno-

lojisi alınırken, bizi biz yapan kendi öz değerlerimizden vazgeçilmemesi gerektiği düşüncesi, belki sosyalist sol dışında, Kemalizm de dahil olmak üzere siyasî yelpazenin tamamında görülmektedir. Bu vurgu sağda daha da belirgindir. Batının ilmi ve tekniği alınırken, harsımızın, millî kültürümüzün, millî manevî değerlerimizin, mukaddesatımızın korunması gerektiği, hem fikir adamları hem de siyasetçiler tarafından sürekli tekrarlanmış, aynı zamanda Türk milliyetçiliğinin temel tezi hâline gelmiştir. Ülkemizde muhafazakâr sıfatının başına genelde milliyetçiliğin de eklenmesi, muhafazakâr yerine “milliyetçi muhafazakâr” denilmesi anlamlıdır.

Ancak bu değerlerin neleri içerdiği konusunda fikir birliğinden söz edebilmek kolay değildir. Burada kastedilen şey, bir hayat tarzının, belli yaşama ve ilişki biçimlerinin korunmasıdır. Bunun ne ölçüde gerçekten yaşandığı veya tehdit altında olduğu meselesi ikinci plândadır. Önemli olan bu “iyi toplum” tasavvurunun muhafaza edilmesinin gerekli olduğuna inanılmasıdır. Literatürde, bu hayat tarzına “taşra kültürü,” “dinî-geleneksel” yaşam biçimi, “cemaatçi yapılanma,” “mahalle tarzı” da denilmektedir. Bu tarzın başlıca özellikleri olarak toplumsal hayatta belli davranış kalıplarına uygun davranmak öne çıkarılmaktadır. Bunların başında, yaşlılara, özellikle baba otoritesine mutlak saygı, küçüklere sevgi, toplumsal normlara uyumluluk, haddini bilmek, sabırlı olmak, haram ve helâlin farkında olmak, içki, kumar, sefahat ve gösterişten uzak kalmak, kadının kamusal alanda görünürlüğünden duyulan rahatsızlık, kadın cinselliğinin bastırılması/gizlenmesi, hem kadın hem erkek için belli giyim kuşam biçimlerinin korunması sayılabilir. Burada dikkat edilmesi gereken iki nokta var. Bu değerler gerçekte olanı (yaşananı) değil, “olması gerekeni” temsil ediyorlar. İkincisi ise, bunlara neden uyulması gerektiği

savunulurken, uymanın aynı zamanda müslüman olmanın da gereği olduğu ifade ediliyor. Yani bu davranış biçimleri “iyi müslüman” olmakla özdeşleştiriliyor.

Popüler tahayyülde, Cumhuriyetçi Batılılaşma projesinin en çok hangi unsurlarından rahatsız olduğu sorusuna verilen cevap, Batılılaşma adına yapılan uygulamaların, her şeyden önce İslâm dininin unutulması tehlikesini yarattığı bununla bağlantılı olarak da yukarıda sözü edilen değerleri zayıflatmaları olmuştur. Bu kavramlaştırmaya göre, İslâm “dini” Kemalist elit tarafından gerileğimizin kaynağı olarak görülerek bastırılmış, yeni kuşaklar dinî eğitim ve terbiyeden mahrum bırakılmışlardır. Din, gelenek, örf ve adet düşmanlığı olarak anlaşılan ve uygulanan laiklik uygulamalarıyla birlikte, dinin toplumsal yaşam içindeki ağırlığı azaltılmış, bunun sonucu ise millî manevî değerlerin unutulması olmuştur. Bizi biz yapan değerler zayıflamış, içki, sefahat ve kumar gelmiş, büyük küçük, haram helâl bilinmez olmuş, kadın-erkek ilişkilerinde serbestlik artmış, kısaca geleneksel ahlâk çürümeye yüz tutmuştur. *Minyeli Abdullah, Bir Nesli Nasıl Mahvettiler* gibi çok satan eserlerde işlenen esas tema budur. 60’lı yıllarda taşra kentlerinde kontrolden çıkan sağ eğilimli kitlesel protesto hareketlerinde, bar ve içkili lokantaların tahrip edilmesi, burada çalışan kadınların teşhiri, yine taşra kentlerinde Ramazanda oruç tutmayanlara veya küpeli/uzun saçlı erkeklere gösterilen tepki bu anlayıştan beslenmiştir. Batılılaşan kesimlerde, en çok bu değerleri benimsedikleri, bizi biz yapan asıl değerlerimizden uzaklaştıkları için eleştirilmişlerdir.

İşte merkez sağ besleyen muhafazakâr damarın aslî kaynağı İslâm’a referansla meşrulaştırılan bu hayat tarzının, değerler sisteminin tehdit altında olduğu düşüncesidir. Aynı zamanda “iyi Müslüman” olmakla iliş-

kilendirilen bu hayat tarzı ve değerler sisteminin devamının sağlanması, sağın muhafaza etmek istediği esas unsur görüntüsündedir. Sağ siyaset din düşmanlığı olarak yorumlandığını iddia ettiği lâiklik adına dayatılan politikaların yarattığı rahatsızlıktan, ve daha da önemlisi, varlığını devam ettiren "lâikçi" zihniyetin çeşitli tezahürlerinden beslenerek, tabanı kendi bünyesinde toplamaya gayret göstermiştir. Her düzeyde din eğitiminin yaygın hâle getirilmesi, dinî yayıncılığın teşviki, camilerin sayısının artırılması, hukuken yasak olan tarikatların faaliyetleri üzerindeki baskının gevşetilmesi, 1950'den bu yana çoğu zaman iktidarda bulunan merkez sağın, tabanının arzularına uygun olarak takip ettiği politikalarındandır. Öztürkçecilik akımının eleştirilmesi, İslâmî tonlarla bezenmiş bir milliyetçilik savunusu da muhafazakârlığın yaptığı çağrışımlardandır. 19 Mayıs törenlerine katılan kız öğrencilerin etek boylarının kısalığından şikâyet, edebiyat ve sanat alanında birçok eserin "müstehcen" bulunarak yasaklanması talepleri, kadını kamusal alanda tesettüre uygun bir biçimde giyinmesi gereği, içki, kumar, fuhuş üzerindeki kontrolün artırılması, geleneksel terbiye ve disiplin anlayışına uygun eğitim/öğretim, merkez sağ besleyen muhafazakâr damarın gündelik hayata ilişkin diğer taleplerine örnek olarak verilebilir.

Bunun ötesinde, Türk sağı daha rafine, şehirli ve aristokratik renkler taşıyan bir muhafazakarlığa uzak kalmıştır. Geleneğe sırf gelenek olduğu için, yüzyılların tecrübesini içine alıp bugünü tanımladığı, geçmişle bugün arasında bağ kurduğu için değer verme düşüncesine prim vermemiştir. Aristokratik renkler taşıyan bir geçmişe bağlılık, geçmişle uyumlu bir değişim arzusundan çok tek parti dönemi Batılılaştırma/lâikleştirme politikalarına karşı yükselen tepkiyi oya dönüştürebilmek esas kaygıdır. Örneğin tarihsel değeri olan bir Selçuklu İmareti sağ hükümetlerce tamamen bakımsız bırakılıp yıkılmaya terke-

dilebilirken, estetikten yoksun mahalle camilerinin eleştirilmesi ciddi sıkıntılar yaratabilmiştir. Sağ gelenek gerek kentsel ranttan yararlananları küstürmemek, gerekse gecekondulu nüfustan oy alma kaygısıyla, Bizans ve Osmanlı-İslâm uygarlıklarının birçok abidesini barındıran İstanbul gibi şehirlerin tarihsel dokusunun, zedelenmesine çoğu zaman kayıtsız kalmıştır. Doğrudur; 1980'li yıllarda zenginleşen muhafazakâr tabanının bir kesimi, Osmanlı-Türk yemek kültürü, müziği, güzel sanatlarının korunması/yenilenerek devam ettirilmesi gereğinden söz etmeye başlamıştır. Ancak, kendi meşruiyetinden emin olamayan bu kesimin, sağ kesim içinde azınlıkta kaldığı da unutulmamalıdır.

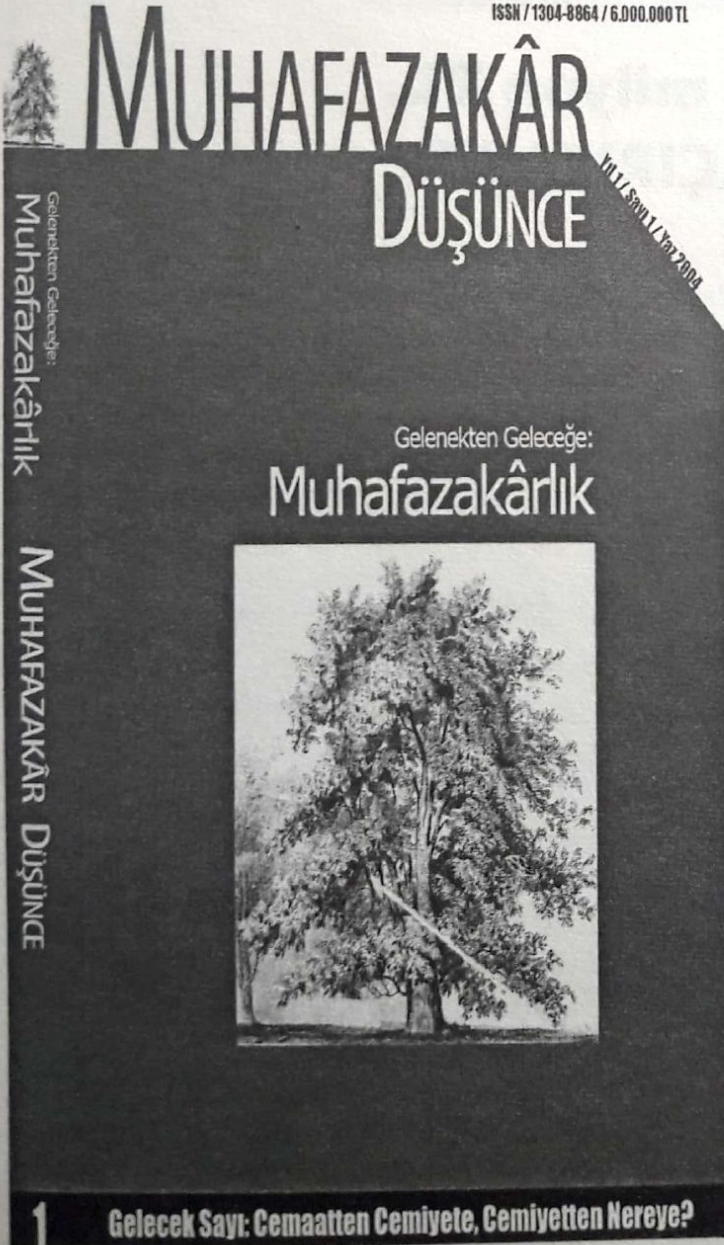
Son olarak belirtilmesi gereken bir nokta daha var: Türkiye'de merkez sağ ekonomik kalkınma/sanayileşme veya teknolojik yenilikçiliğin, bir yandan da savunulan değerler manzumesini içten içe tehdit etmesi olgusuna karşı anlamlı bir yanıt sunmaktan uzak kalmıştır. Bir yandan modernliği yakalamaya gayret ederken, diğer yandan kendi kültürünü bozulmadan muhafaza edebilmek, küreselleşen dünyada her zamankinden daha da zor hâle gelmiştir. Örneğin, şehirleşmenin, kalkınmanın, modern teknoloji kullanmanın aynı zamanda bireyciliği teşvik ettiği, aileyi zayıflattığı, kadının kamusal hayata katılımını zorunlu kıldığı gerçekleriyle gereken soğukkanlılıkla yüzleşilememiştir.

Kesin olan bir şey varsa, eğer böyle bir sentez olacaksa bu ancak demokratik rejim içinde mümkün olabilir. Türkiye'de liberal demokratik rejimin işleyişindeki sıkıntılar sadece devletten veya daha doğru bir deyimle kendilerini devletin sahibi olarak görenlerden kaynaklanmamaktadır. Muhafazakâr tabanın, kendisinden farklı olana tahammülsüzlüğü, bireyciliği dışlayan tavrı, kendi görüşlerinin mutlak doğruluğuna duyduğu inanç, arkaik ve demagojik milliyetçi-

liğe yatkınlığı, demokratik rejimin işleyişinde sıkıntılar yaratmakta, devlet elitininin kendi ayrıcalıklı konumunu meşrulaştırmasına fırsat vermektedir. Ulusal kalkınmacılık politikalarının gündemden düşmesinin, hükümetlerin manevra alanını sınırladığı bir devrede, merkez sağın ağırlıklı olarak kalkınmacılık söylemine dayanarak siyaset yapması kolay değildir. Dolayısıyla, kalkınmacılıktan öte, diğer toplumsal katmanlara da cazip gelecek siyasetler üretmek zorundadır. Daha özgürlükçü bir

çizgi, geleneksel olarak sağ partilerden uzak duran kesimleri merkez sağa çekebilme potansiyeline sahiptir. Merkez sağın bu iki meselede takıncağı tavır, kendi siyasî geleceğini belirleyeceği kadar, demokrasimizin geleceğinde de önemli bir rol oynayacaktır.

* Bu yazı 10-11 Ocak 2004 tarihleri arasında yapılan "Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu"nda sunulan tebliğin, gözden geçirilmiş hâlidir.

Bengül Güngörmez

Muhafazakâr Paradigma: "Dogma" ve Önyargı

Fatih Duman

*E. Burke-Muhafazakârlık,
Aydınlanma ve Siyaset*

Michael Oekeshott

Muhafazakâr Olmak Üzerine

Mümtaz'er Türköne

Muhafazakâr Kavramlar

Halis Çetin

Muhafazakârlık: Kaosa Karşı Kozmos

A. Baran Dural

*Muhafazakârlığın Tarihsel Gelişimi ve
Muhafazakâr Söylem*

Süleyman Seyfi Ögün

Muhafazakârlık Soruşturması [Mülâkat]

Murat Yılmaz

*"Muhafazakâr Demokrat" Bir Politikanın
Temel Özellikleri Neler Olabilir?*

Mevlüt Uyanık

*Bir Sosyal ve Siyasal Kimlik Tartışması:
Muhafazakâr Demokrat Mı, Müslüman
Demokrat Mı?*

Fazıl Hüsnü Erdem

*Türkiye'de Devlet-Üniversite İlişkisinin
Tarihsel-Siyasal Analizi*

Cevat Özyurt

*Gökalp Ulusçuluğunda Kurucu Unsur
Olarak Din*

Vahap Coşkun

Küreselleşme ve Ulus Devletin Geleceği